

24. Тарасенко Н. Децентралізація освіти в Україні: плани, проблеми, перспективи [електронний ресурс], Н. Тарасенко., Режим доступу: <http://адмреф.сіаз.укр/160-detsentralizatsiya-osviti-v-ukrajini-plani-problemi-perspektivi-2.html>
25. Федорова В.Г. Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «кластер» [електронний ресурс], В.Г. Федорова., Режим доступу: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=eng&z=704>
26. Чужиков В. Кластери як об'єкт державного регулювання., В. Чужиков., Вісник української академії державного управління. - 2001., № 4., С. 160–167.
27. Education Innovation clusters [електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.educause.edu/ero/article/innovation-clusters-datapalooza-accelerating-innovation-educational-technology>
28. Merriam-Webster. [електронний ресурс], Режим доступу: Online <http://www.merriam-webster.com/dictionary/cluster>
29. Porter M. The Massachusetts Higher Education and Knowledge Cluster: The Microeconomics of Competitiveness., M. Porter, N. Ketelhohn, A. Artiganave, J. Kelly, M. Krasniqi, M. T. P. Gi, L. Zhang. — USA., Massachusetts Press, 2010. - P. 30.

ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Отич О., д-р пед. наук, проф.
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Україна

Учасник конференції

У статті обґрунтовано залежність успішності педагогічної діяльності викладача вищої школи та його здатності управляти якістю університетської освіти від рівня розвитку його педагогічної майстерності та творчої індивідуальності. Доведено значення творчої індивідуальності як критерію педагогічної майстерності, схарактеризовано рівні розвитку творчої індивідуальності викладача вищої школи.

Ключові слова: педагогічна майстерність, творча індивідуальність, викладач вищої школи, студент, якість вищої освіти.

Dependence of success in pedagogical activity of higher school teacher and his ability to manage the quality of university education from the level of development of his pedagogical mastery and creative individuality is substantiated in the article. The value of creative individuality is well-proven as the criterion of pedagogical mastery of higher school teacher, described levels of development of creative individuality.

Keywords: pedagogical mastery, creative individuality, higher school teacher, student, quality of higher education.

Переосмислення ціннісних підходів до формування особистості викладача вищої школи в умовах суспільства, побудованого на знаннях, передбачає посилення уваги до розвитку його творчих якостей.

Соціальному замовленню цього суспільства відповідає такий педагог, який не лише має високий рівень професійної компетентності та майстерності педагогічної діяльності, але й прагне та вміє перетворити її на творчий процес, партнерську взаємодію суб'єктів освіти, в якій максимально повно розкривається й самореалізується як особистість студента, так і особистість самого викладача, і в якій виявляється, формується та розвивається їхня творча індивідуальність.

Останню вважаємо однією з найважливіших якостей фахівця будь-якої спеціальності, оскільки її наявність свідчить про зрілість його особистості і про такий рівень майстерності його професійної діяльності, який можна порівняти з мистецтвом. Саме тому у розвитку творчої індивідуальності особистості професіонала вбачаємо перспективний напрям підвищення ефективності сучасного виробництва і головне завдання неперервної професійної освіти: “Світ буде щасливим лише тоді, коли кожен матиме душу художника, інакше кажучи, буде щасливим у своєму покликанні” (Огюст Роден).

Висока місія формування нового покоління високоосвічених та інтелігентних професіоналів, здатних майстерно й творчо виконувати доручену їм справу, покладається, перш за все, на викладачів вищої школи. Але виховати таких фахівців вони зможуть лише за умови, якщо самі будуть інтелігентними, неповторними особистостями з яскраво вираженою творчою індивідуальністю. Адже педагогічна діяльність передбачає індивідуальний вплив педагога на своїх вихованців й від того, наскільки яскравим і педагогічно виразним він буде, залежить ефективність його педагогічної дії.

З огляду на це, метою нашої статті є обґрунтування значення творчої індивідуальності як критерію педагогічної майстерності викладача вищої школи та виявлення її характеристика рівнів розвитку цієї професійно значущої інтегрованої якості його особистості.

Позиціонуючи викладача вищої школи як творчу індивідуальність, необхідно передусім з'ясувати професійні вимоги, що висуваються до нього сучасним суспільством як до фахівця освітньої галузі.

Педагог є спеціально підготовленим професіоналом у галузі освіти, який здійснює теоретичну і практичну підготовку майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах на засадах рефлексивного управління їхньою освітньою діяльністю.

Оскільки на викладачів вищої школи покладається важлива місія підготовки кваліфікованих, компетентних, конкурентоспроможних фахівців, які не лише відповідають вимогам технологічного розвитку галузей суспільного виробництва, а й мають високий рівень творчої ініціативи та духовної культури, то від них вимагається не тільки високий рівень професійної компетентності (психологічної, педагогічної (дидактичної, виховної, методичної, організаційної), науково-дослідної, соціально-економічної), а й сформованість методологічного мислення, висока загальна і професійна культура, яскрава творча індивідуальність. А це зумовлює нагальну необхідність реформування системи підготовки викладачів вищої школи на гуманістичних, культурологічних засадах.

Аналізуючи творчу індивідуальність викладача вищої школи, не можна не враховувати того, що його професія є складною й багатоаспектною. Вона охоплює, фактично, усі сфери суспільного виробництва. Тому, залежно від профілю, її з певним правом можна віднести до професій, в яких тип „Людина-Людина” інтегрується з одним з інших визначених С. Клімовим типів [5]. Але, незважаючи на відмінність специфіки й змісту освітньої діяльності викладачів різних типів вищих навчальних закладів, вона має спільну культурологічну спрямованість і вимагає від них високого рівня сформованості й інтегративного поєднання *фахової професійної та педагогічної* творчої індивідуальності, що виступає критерієм рівня розвитку їхньої педагогічної майстерності.

Таким чином, ми розглядаємо педагогічну майстерність як максимально повний прояв педагогом свого індивідуального

творчого потенціалу, його творчої самореалізації в професійній діяльності, що забезпечує високий кінцевий результат в плані створення аналогічних умов для прояву творчої індивідуальності студентів та їхньої самореалізації в освітній і майбутній професійній діяльності.

Складовою педагогічної майстерності є методична майстерність, яка визначається Г. Васяновичем як «педагогічне новоутворення, що з'являється в результаті інтеграції елементів засвоєної методичної культури і властивостей індивідуальності педагога й функціонує як узагальнена здатність оптимально здійснювати мотивовану навчальну діяльність відповідно до певної мети й умов» [2, 148]. Для викладача вищої школи методична майстерність є чинником забезпечення педагогічної спрямованості його професійної майстерності, що зумовлює цілісність і повноцінність його **педагогічної майстерності** як *сукупності своєрідно поєднаних індивідуально-психологічних, соціально-психологічних та професійних якостей, які уможливають досягнення ним високого рівня самоорганізації професійно-педагогічної діяльності на рефлексивній основі* [8; 9], а також дозволяють досягти вільного вияву його творчої індивідуальності.

Як бачимо, поняття педагогічної майстерності є невідривним від конкретної особистості викладача вищої школи, а тому завжди має глибоко індивідуальний характер, яскравість прояву якого залежить, на наше переконання, від рівня розвитку в нього творчої індивідуальності. Остання обов'язково позначається на результатах діяльності педагога-майстра, персоналізуючи себе у них, незалежно від того, чи будуть то матеріальні, чи духовні результати, чи стосуватимуться вони якості освіти його учнів. Зважаючи на це, ми не можемо повністю погодитися із твердженням, що майстерність не можна передати, оскільки передаються лише окремі приклади, зразки дій, рекомендації, поради, адже майстри споконвіку передавали секрети своєї майстерності своїм учням, засновуючи власну творчу, наукову, педагогічну, художню чи професійну школу.

У контексті нашого дослідження набуває особливого значення розгляд С. Сисоевою педагогічної майстерності як досконалого, творчого виконання педагогом професійних функцій на рівні *мистецтва*, тобто «вміло, вправно» [7, 106], результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного вихованця, забезпечення високого рівня його інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних якостей та духовного збагачення [7, 106].

Водночас, зауважимо, що можна бути професійно компетентним педагогом, тобто вільно орієнтуватися у предметній сфері, системно сприймати і діяти у педагогічній реальності, мати особистісно-гуманітарну орієнтацію, вміти узагальнювати й передавати свій досвід, бути здатним до педагогічної рефлексії, володіти сучасними педагогічними технологіями, але при цьому не бути майстром, а залишатися добротним ремісником, оскільки для того, щоб стати справжнім майстром, необхідно, на наше переконання, володіти особистісною неповторністю і унікальністю, власним стилем професійної діяльності, концептуальністю професійного мислення. Адже *педагогічна майстерність є індивідуальним внеском у педагогічну культуру суспільства*, і лише повне усвідомлення механізмів власної діяльності уможливило передачу майстерності іншим. Тому у справжнього педагога-майстра з'являється своя авторська система, своя школа, свої послідовники. Зважаючи на це, ми розглядаємо *творчу індивідуальність як критерій педагогічної майстерності викладача вищої школи*.

У зв'язку з цим ми здійснили спробу уточнити розроблену представниками полтавської школи педагогічної майстерності І. Зязюна класифікацію її рівнів [8, 37] на основі врахування вияву у ній творчої індивідуальності педагога таким чином:

1. *Потенційний рівень* – коли майбутній педагог, маючи педагогічні, творчі й художні здібності, ще не усвідомлює їх, оскільки ще не впробував у професійно-педагогічній діяльності свій творчий потенціал, не «відкрив» для себе свою творчу індивідуальність.

2. *Елементарний рівень* – коли в нього наявні найнеобхідніші знання з педагогічної майстерності, елементарні уміння педагогічної діяльності, але, він ще боїться діяти самостійно й творчо, виявляти свою творчу індивідуальність, вважаючи, що більш надійно діяти за шаблоном, зразком, вказівкою.

3. *Базовий рівень* – коли в педагога (найчастіше молодого) або студента-випускника вже сформовано базові педагогічні знання, вміння й навички і за сприятливих педагогічних умов він достатньо вдало їх реалізує, виявляє елементи творчості; у найбільш підготовлених ним фрагментах освітнього процесу, у типових педагогічних ситуаціях реалізує свій власний підхід, своє власне бачення, в яких ситуативно проявляється його творча індивідуальність.

4. *Компетентнісний рівень* – коли педагог проявляє професійну компетентність у розв'язанні навчально-виховних і професійно-виробничих завдань, діє впевнено, адаптивно за будь-яких умов, доречно і вправно користується навчально-методичним забезпеченням, технічними засобами навчання, має свою стратегію педагогічної діяльності. Його творча індивідуальність виявляється переважно як індивідуальні відмінності, фрагментарні чи епізодичні прояви несхожості у професійній поведінці та діяльності.

5. *Творчий рівень* – коли педагог вільно виявляє творчість в освітньому процесі, створює власну педагогічну систему, демонструє свій індивідуальний стиль педагогічної діяльності, репрезентує власну творчу індивідуальність як відмінності у професійній поведінці, спілкуванні та діяльності, що стійко зберігаються упродовж тривалого часу як індивідуальна система способів, засобів та технологій педагогічної діяльності.

6. *Мистецький рівень* – коли педагог працює не просто творчо, а з натхненням, з переважанням мажорного тону, може «заразити» своїх студентів своєю творчою енергією, фасилітувати розкриття їхньої творчої індивідуальності. Педагог-митець робить, за Г. Васяновичем, свою справу настільки вміло, що ця майстерність стає непомітною [2, 149]. На цьому рівні педагогічної майстерності він максимально розкриває й самореалізує власну творчу індивідуальність, виявляючи педагогічний артистизм, «виpromінюючи», за К. Станіславським, як актор, потужну позитивну енергію, яка захоплює студентів і вводить їх в енергетичне поле позитивної почуттєвості викладача. Він є максимально вільним та естетичним у своїх діях не стільки тому, що усвідомлює, що так робити найбільш доцільно, а тому, що вже на рівні підсвідомості в нього діють естетичні критерії («красиво-некрасиво»), він довіряє своїй інтуїції, яка, базуючись на перевіреному й підтверженому педагогічному досвіді та професіоналізмі, ніколи не підводить його. Педагог «відпускає» себе, перестаючи контролювати кожен свій крок, він вже діє як митець у творчому пориві, довільно, але логічно поєднуючи елементи змісту навчальної дисципліни, відповідно до педагогічної ситуації й перетворюючись для студентів на ідеал – приклад для наслідування й найвищий взірць на основі свідомого й підсвідомого захоплення ними його особистістю, «закоханості» їх у свого викладача як в еталон досконалості педагога-майстра. Творча індивідуальність такого викладача вищої школи виявляється як неповторність і самобутність його особистості у професійній діяльності, як індивідуальний професійний світогляд, нерідко, як індивідуальний варіант професійного типу особистості педагога. Це відбувається внаслідок того, що індивідуальні відмінності стійко охоплюють собою сферу особистості викладача.

Педагогічний талант педагога-митця як творчої індивідуальності виявляється у тому, що у процесі проведення лекційних, практичних чи семінарських занять він «долає логіку матеріалу, який викладає, логіку його змісту, форми (структури, композиції), конкретно-предметного образу, організуючи цей процес як синтез асоціацій і породжуючи на їх основі нову ідею, нове знання, викликаючи в студентів стан натхнення, що зумовлює найвищу мобілізацію їхнього інтелекту та емоцій, за якого лише розум і почуття й стають здатними до синтетичного інтуїтивного осягнення істини» [6, 170].

Говорячи про феномен злету педагогічної талановитості, Ю. Азаров вбачає його джерела у розвитку педагогічної майстерності й творчості шляхом «виховання на високому» (Б. Вишеславцев, І. Льїн), розкриття творчої індивідуальності педагогів у мистецькій творчості під гаслом: «Ви талановиті, ви неповторні!» [1, 68], оскільки для розвитку талановитості не завжди потрібні матеріальні засоби – набагато важливіше допомогти таланту *відчутти себе*, заохочуючи його і виявляючи до нього увагу [1, 70]. Втім, становлення творчої індивідуальності має ґрунтуватися на оволодінні педагогічними стандартами, що забезпечить можливість проявити спалах педагогічної унікальності. Стандарти й педагогічні ідеали, осяяні світлом педагогічної обдарованості, створюють реальні матеріалізовані передумови для розвитку педагогічної майстерності до рівня педагогічного мистецтва, в якому яскраво виявляється творча індивідуальність викладача вищої школи.

За твердженням О. Гребенюка, педагог досягає мистецького рівня педагогічної майстерності, коли в нього формуються такі якості творчої індивідуальності, як: здатність до самоуправління, сміливість, рішучість, вміння ризикувати; самоповага й позитивне сприйняття оточуючих; впевненість у собі через усвідомлення своїх сильних і слабких сторін; реалістичність, адекватність самооцінки; сильна воля, вміння концентрувати енергію на головному; високий рівень саморегуляції; розумова активність і пластичність тощо. Крім того, для високого майстра, на його думку, є характерними: наявність конкретної й високої мети, що генерує додаткову енергію; готовність до самопожертви; організованість і точність, раціональна самодисципліна; установка на успіх, вміння викласти до кінця й «бити в одну точку»; натхненність; перехід на вищий рівень поривання, коли він «зіставляє» себе із собою, за принципом «Я-реальне» та «Я-ідеальне» [4, 234].

Обґрунтовуючи взаємозв'язок творчої індивідуальності педагога та його педагогічної майстерності, В. Горова, Н. Антонова та Л. Харченко зазначають, що не маючи останньої як своєї опори й засобу реалізації, творча індивідуальність може згаснути під впливом незадоволеності собою: зниження самооцінки, руйнування цілісності педагогічного «Я» й педагогічної Я-концепції. Тому творча індивідуальність реалізує себе лише в педагогічній діяльності із зануреністю її в педагогічну дійсність й самовизначенням у ній, а також за наявності зовнішніх та внутрішніх передумов, зокрема, психічних властивостей, які забезпечують її творчу самореалізацію в повному обсязі, дозволяючи їй досягти мистецького рівня педагогічної майстерності [3, 60]. Тут, на переконання вчених, стає дуже важливим зв'язок творчої індивідуальності викладача як результату педагогічної індивідуалізації з його педагогічною майстерністю як результатом педагогічної соціалізації. Вони доводять, що, якщо на початку педагогічної діяльності творча індивідуальність визначає відчуття успішності діяльності й задоволеності нею, то з роками ця роль переходить до майстерності, переростаючи в педагогічне мистецтво [3, 60].

Педагог-мистець творить навчальне заняття за емоційною, художньо-педагогічною «партитурою», що, визначаючи основні змістові орієнтири, передбачає вільну імпровізацію, комбінування складових його змісту, відповідно до реакції студентів, їхнього рівня активності та зацікавленості, розуміння ними основних положень теми, включення їх до діалогу чи практичної творчої діяльності щодо її засвоєння (на відміну від чіткого алгоритмізованого планування, де не можна змінити порядку складових).

При цьому важливим, на думку С. Сисоевої, є усвідомлення педагогом рівня власної творчої професійної педагогічної діяльності, формування в нього потреби аналізувати свій педагогічний досвід і впроваджувати педагогічний досвід інших з урахуванням своєї творчої індивідуальності [7, 97].

Узагальнення викладеного у статті дозволяє зробити висновок, що творча індивідуальність викладача вищої школи як сутнісна ознака його педагогічної майстерності найбільш яскраво виявляється на рівні педагогічного мистецтва, надаючи його педагогічній діяльності неповторного натхненного, вільного та естетичного характеру й занурюючи його студентів до потужного естетичного поля позитивної почуттєвості, в якому вони відчують радість від перебування на занятті разом з педагогом, із задоволенням опановують навчальний предмет і мають стійке бажання розвивати й вдосконалювати свої знання самостійно.

Література:

1. Azarov Y. 2005. Dorogu talantam! [Talent to the Top!]. - Moscow., Wyd. Russkiy Mir "Russian world"
2. Vasyanovich G. 2006. Cultura i osobistisniy stil pedagogichnoy diyalnosti vkladacha VNZ finansovo-economicchnogo profile [Culture and personal style of the teacher's pedagogical activity of financial and economic profile of the university]. - Lviv., Wyd. Norma, pp. 142-152.
3. Gorovaya V. 2005. Tvorcheskaya individualnost uchitelya i yee razvitiye v usloviyah povisheniya professionalnoy cvalificacii [The creative teacher's personality and its development in conditions of professional development: monograph]. - Stavropol., Wyd. Servishhcola.
4. Grebenyuk O. 1995. Pedagogica individualnosti [Pedagogy of individuality: Textbook]. - Kaliningrad.
5. Klimov E. 1995. Obraz mira v raznotipnyh professiah [The image of the world in various professions]. - Moscow., Wyd. MGU
6. Morozov A. 2004. Creativnaya pedagogica i psihologia [Creative Pedagogy and Psychology: Textbook]. - Moscow., Wyd. Academicshkiy Proect,
7. Sisoeva S. 2006. Osnovy pedagogichnoy tvorchosti [Fundamentals of pedagogical creativity: textbook]. - Kyiv., Wyd. Milenium
8. Ziaziun I. 1997. Pedagogichna maysternist [Pedagogical proficiency: textbook]. - Kyiv., Wyd. Vischa schola
9. Ziaziun I. 2008 Pedagogichna maysternist [Pedagogical proficiency: textbook]. - Kyiv., Wyd. SPD Bogdanova A.M.

АНАЛИЗ НА ДЪЛЖНОСТТА ДИРЕКТОР/ГЛАВЕН ХУДОЖЕСТВЕН РЪКОВОДИТЕЛ НА ФОЛКЛОРЕН АНСАМБЪЛ / ANALYSIS OF THE JOB OF THE ARTISTIC DIRECTOR OF A FOLKLORE ENSEMBLE

Кърджиева М. П., доц. д-р
Варненски свободен университет, България

Conference participant

Настоящият доклад представя част от изследване в областта на управлението на фолклорното сценично изкуство, с цел, да се систематизират и актуализират необходимите компетенции, описващи дейността на Директор/Главен художествен ръководител на фолклорен ансамбъл.

Ключови думи: фолклор, ансамбъл, управление.